

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Filip Alvedal

Cesare Beccaria och Gustav III:s straffreformer

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: David Reidhav

Termin: VT 2015

Innehåll

Sammanfattning.....	1
Summary.....	2
1 Inledning	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte och frågeställningar.....	3
1.3 Avgränsning	4
1.4 Teori och metod.....	4
1.5 Disposition.....	4
1.6 Material.....	4
1.7 Forskningsläge	5
2 Historisk bakgrund till upplysningstidens straffrättsliga reformkrav	6
3 Beccarias gärning	9
3.1 Teoretisk bakgrund	9
3.2 Kritik av tortyren.....	12
3.3 Kritik av dödsstraffet.....	13
4 Gustav III:s reformförslag	16
4.1 Bakgrund	16
4.2 Straffreformerna och Beccarias influenser	17
4.2.1 Tortyrreformen	17
4.2.2 Barnamord	18
4.2.3 Dödsstraffet	19
4.2.4 Preskription.....	20
4.2.5 Vanfrejd	20
4.2.6 Riksdagens beslut.....	21
5 Slutsats	22
Käll- och litteraturförteckning	23
Tryckta källor	23
Litteratur.....	23
Elektroniska källor	23

Sammanfattning

Syftet med detta arbete är att ge en bild av den idéhistoriska bakgrunden till Gustav III:s reformförslag på straffrättens område under senare delen av 1700-talet. Mer specifikt har jag försökt spåra vilken inverkan den Italienske straffrättsreformatorn Cesare Beccarias tankar haft på kungens reformförslag. Vidare har jag, genom att beskriva de straffrättsliga rättskällornas utveckling, försökt förklara hur Beccarias arbete påverkat de svenska straffrättsliga reglernas utformning under upplysningstiden.

Beccaria, en Italiensk adelsman som intresserat sig för kriminalpolitik publicerade 1764 arbetet *Dei delitti e delle pene (Om brott och straff)*, där ha på humanistiska och rationalistiska grunder kritiserade sin tids brutala straffrätt. Arbetet spreds snabbt över hela Europa, och 1770 publicerades den första svenska översättningen. Gustav III, som såg sig själv som en upplyst despot tog snabbt till sig arbetet.

För att se vilka linjer som kan dras mellan Beccaria och Gustav III:s reformförslag har jag gått igenom den rättshistoriska och allmänhistoriska utveckling mot en allt brutalare straffrätt som fått Beccaria att skriva sitt arbete. Vidare har jag förklarat det centrala i Beccarias idéer, för att sedan jämföra detta med innehållet Gustav III:s straffreformer.

Summary

The purpose of this essay is to try to explain which thoughts inspired the Swedish king Gustav III in his pursuit to change the criminal legal system in Sweden the later years of the 18th century. More specifically, I have tried to trace how the ideas of the Italian criminal law reformer Cesare Beccaria affected the Swedish king in his proposals to change the law. Moreover, I have tried to explain how Beccaria's influence has shaped the legal rules of Swedish criminal law during the enlightenment.

In 1764, Beccaria, a member of the Italian nobility interested in penology published the treatise *Dei delitti e delle pene (On Crimes and Punishments)*, where he on humanistic and rationalistic grounds criticised the brutal criminal law system of his time. The treatise spread fast across Europe, and the year 1770 the treatise got translated into Swedish. Gustav III, who saw himself as an enlightened king, quickly comprehended the treatise.

To see what lines can be drawn between Beccaria and the proposals of the Swedish king, I have explained the historical background to the brutalisation of the criminal law system that lead Beccaria to write his treatise. Moreover, I have explained the central thoughts emerging in Beccaria's treatise, and then compared these thoughts to those appearing in Gustav III's proposals.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Upplysningen förde med sig mer än bara krav på politisk jämlikhet. På straffrättens område restes krav på reformering av tidens brutala straffrätt. Reformkraven kan ses som en reaktion på den bestående brutalisering som straffrätten genomgått under högmedeltiden. Från ett tidigare straffsystem baserat på böter hade nu dödsstraffet närmast fått karaktären av normalstraff, och olika avrättningstekniker kombinerades för att dra ut på lidandet för brottslingen. Avrättningar hade blivit publika tillställningar för överheten att manifesteras sin makt och avskräcka allmänheten från att begå brott, och via den kanoniska rättens processregler hade de världsliga domstolarna fått tillgång till tortyr som förhörsmetod.¹

Den starkaste rösten bland upplysningstidens straffrättskritiker kom från Cesare Beccaria, en Italiensk adelsman som intresserat sig för kriminalpolitik och filosofi. Endast 26 år gammal publicerade Beccaria arbetet *Dei delitte e delle pene (Om brott och straff)*, där han gjorde upp med den brutala straffrätt som kvarstod alltsedan högmedeltiden. Beccaria kritiserade på humanistiska och rationalistiska grunder bruket av tortyr och dödsstraff, och förespråkade ett straffsystem med brottsprevention snarare än ren vedergällning som högsta mål. Idéerna spreds snabbt och verket skulle snabbt komma att få stor betydelse för Europas kriminalpolitik. Idag ses arbetet som en av kriminologins och straffrättens klassiker.

På svensk mark var det främst kung Gustav III som stod för den upplysta motreaktionen mot straffrätten. 1772 fick kungen igenom en reform som har sägs ha inneburit tortyrens definitiva avskaffande i Sverige. 1778 föreslog kungen i en proposition en rad förändringar av straffrätten, däribland dödsstraffets avskaffande gällande ett antal brott. Gustav III:s reformförslag på kan ses som ett försök att påverka den svenska straffrätten i en mer humanistisk riktning.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att redogöra för Beccarias påverkan på svensk straffrätt under upplysningstiden, genom att spåra vilka influenser från *Dei delitte e delle pene* som kan hittas i Gustav III:s straffreformer.

Målsättningen med arbetet är att besvara följande frågeställningar:

- På vilket sätt påverkade Beccarias tankar Gustav III i dennes arbete med 1772 och 1778 års straffreformer?

---

¹ Christian Häthén: Stat och straff. Rättshistoriska perspektiv. Lund 2004, s. 28.

- Vilka förändringar av den svenska straffrättens lagstiftning ledde Gustav III:s förslag till?

1.3 Avgränsning

Jag har valt att avgränsa mitt arbete till att endast omfatta Beccarias påverkan på Gustav III:s reformförslag. Arbetet kring reformerna, d.v.s. riksdagsståndernas behandling av ärendet och den kriminalpolitiska debatt, som föregick förslagen, har jag till största delen fått lämna därhän. Som alltid annars är den rättshistoriska utvecklingen beroende av inte bara hur rättskällorna utformats, utan även hur de har hanterats av domstolar verksamma jurister. Jag har dock fått avgränsa arbetet till att endast omfatta den påverkan Beccarias idéer haft på lagstiftningens utveckling.

1.4 Teori och metod

Metoden jag använt mig av är huvudsakligen den rättshistoriska. Det som förklaras är Beccarias påverkan på svensk straffrätt genom studiet av den idéhistoriska bakgrunden till Gustav III:s reformsörslag, samt vad dessa reformförslag ledde till. Det är främst den yttre rättshistorien, d.v.s. rättskällornas historia, som utforskas. Den rättshistoriska metoden kompletterats med allmänhistoriska och idéhistoriska inslag, när det behövs.

1.5 Disposition

För förståelse av bakgrunden till Beccarias kritik gås den straffrättshistoriska utvecklingen under högmedeltiden kortfattat igenom. Beccarias kritik förklaras, tillsammans med den teoretiska bakgrunden till han arbete. En kortfattad beskrivning ges av den svenska straffrättsliga lagstiftningen såsom den såg ut när Gustav III påbörjade sitt reformarbete. Slutligen ges en beskrivning av Gustav III:s reformförslag på straffrättens område, samt en idéhistorisk bakgrund till dessa, med fokus på den påverkan Beccarias tankar har haft.

1.6 Material

För avsnittet som ska ge en historisk bakgrund till upplysningstidens kritik av straffrätten har jag använt mig av Erik Anners arbete *Humanitet och rationalism. Studier i upplysningstidens strafflagsreformer – särskilt med hänsyn till Gustav III:s reformlagstiftning*. För de två kapitel som följer – det om Beccarias gärning och det om Gustav III:s straffreformer – har jag

till största delen använt mig av originalkällor, d.v.s. Beccarias arbete i svensk översättning samt riksdagstryck från året 1778.

1.7 Forskningsläge

Erik Anners redan nämnda arbete *Humanitet och rationalism* från 1965 behandlar upplysningstidens och Beccarias idéer och deras betydelse för svensk straffrätt och Gustav III:s straffreformer. Från 1977 finns en artikel av Stig Strömholm, Ivar Strahl och Alvar Nelson som behandlar Beccaria och 1700-talets straffreformer.

2 Historisk bakgrund till upplysningstidens straffrättsliga reformkrav

Den tyske rättshistorikern Eberhard Schmidt försöker i sitt arbete *Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege*, förklara den högmedeltida brutalisering av straffrätten som präglat stora delar av Västeuropa.² Enligt Schmidt var skärpningen av straffen en konsekvens av statsmaktens svaghet och dess oförmåga att lagföra brott. Schmidt menar att eftersom statsmakten förmådde lagföra så få brott, de brott som väl resulterade i domar straffades hårt för att en avskräckningseffekt skulle uppnås. Är upptäckrisken liten, måste straffen vara desto hårdare för de brott som väl upptäcks, var tanken. De hårda straffen var alltså främst en konsekvens av maktens politiska överväganden och avskräckningstankar snarare än tankar om vedergällning.³

I sitt arbete *Humanitet och rationalism. Studier i upplysningstidens strafflagsreformer – särskilt med hänsyn till Gustav III:s reformlagstiftning*, försöker Erik Anners ge en någorlunda annorlunda bild. Till Schmidts förklaring fogar Anners en tanke om att den kristna kyrkans vedergällningsprincip fungerade som rättsideologisk motivering av straffen.⁴

Enligt Anners får den ökade mängden dödsstraff ses i ljuset av dåtidens syn på jordelivet. Högmedeltidens människa såg närmast jordelivet som en kort förberedelse för det eviga efterlivet, varför dåtidens människa inte såg döden som något slutligt.⁵ Eftersom livet dessutom var kort och präglat av sjukdomar, krig och hungersnöd menar Anners att det okvalificerade dödsstraffet i sig inte var särskilt avskräckande.⁶ Det okvalificerade dödsstraffet var därför ett sätt för statsmakten att befria samhället från brottslingar snarare än att åstadkomma en avskräckande effekt.⁷

Anners ställer sig frågan vilka orsakerna var till att den grymhet som präglade högmedeltidens straffätt, kom att bestå ändå fram till 1700-talet. Detta är enligt Anners av vikt för att en klarläggande bild ska kunna ges av upplysningstidens reformkrav.⁸ Den ideologiska motiveringen hittar Anners i den kristna kyrkans vedergällningstanke, som

---

² Högmedeltiden avser Västeuropa under perioden ca. 1000-1300.

³ Erik Anners: *Humanitet och rationalism. Studier i upplysningstidens strafflagsreformer – särskilt med hänsyn till Gustav III:s reformlagstiftning*. Lund 1965, s. 14-15.

⁴ *Ibid.*, s. 16.

⁵ *Ibid.*, s. 18.

⁶ Med okvalificerat dödstraff menas ett dödsstraff som inte var skärpt, d.v.s själva dödsstraffet föregicks inte av tortyr eller utfördes på ett sätt som skulle åsamka brottslingen lidande.

⁷ Anners, s. 19.

⁸ Anners motsätter sig här tidigare förenklade förklaringar som att denna grymhet berodde enbart på världsliga härskares despotism och på den rådande teologin. Anners, s. 23

fungerade som motivering för de hårda straffen ända fram till slutet av 1600-talet.⁹ I de protestantiska länderna fick vedergällningstanken särskilt starkt fäste då reformationens betonande av gamla testamentets auktoritet ledde till att den mosaiska rätten fick ett utökat inflytande. Vad detta innebar för de protestantiska länderna var att den mosaiska talionsprincipen kom att påverka rätten och, som en följd av detta, en ökad användning av dödsstraffet.¹⁰

Anners menar vidare att åsikterna kring vad som enligt vedergällningsprincipen skulle utgöra ett rättvist straff hade påverkats av straffrättens brutalisering. Den världsliga maktens grymma avskräckningsmetoder hade påverkat domstolarnas syn på vad som enligt vedergällningsprincipen utgjorde ett passande straff.¹¹

Anners talar också om en ond cirkel i form av allmänhetens avtrubbning inför maktens användande av dödsstraff och tortyr. I takt med att befolkningen ”vande sig” vid straffrättens grymhet tvingades lagstiftning och domstolar att gå allt längre för att den starka avskräckande effekten skulle bestå.¹²

Efter medeltidens slut ersattes den tidiga statsmakten successivt av en starkare, absolutistisk furstemakt. Till den del de hårda straffen berodde på den tidiga statsmaktens svaghet kunde alltså statsmaktens stärkande ha medfört en lindring av straffen. Denna nya furstemakt måste dock för att behålla sin använda sig av en terroristisk straffrätt med starka avskräckningsmetoder.¹³ I ständiga inre och yttre maktkamper användes straffrätten som ett vapen mot furstemaktens motståndare. Här framträdde särskilt *Crimen læsæ maiestatis* – brott som ansågs riktade mot fursten som sådan – och landsförräderi som hårt bestraffade brott.¹⁴

Statsmaktens arméer bestod inte längre av bönder som stred för sin feodalherre, utan av legotrupper, ofta rekryterade ur samhällets lägsta skikt. Under fredstid skapade de sysslolösa trupperna problem, och brottsvågorna som följde motverkades med en brutal militärstraffrätt.¹⁵

---

⁹ Anners, s. 24

¹⁰ Anners, s. 25. Den mosaiska talionsprincipen innebar att varje brottsling skulle tillfogas samma skada som han själv givit upphov till - ”öga för öga, tand för tand”.

¹¹ Ibid., s. 25.

¹² Ibid., s. 25-26.

¹³ Ibid., s. 26.

¹⁴ Ibid., s. 26.

¹⁵ Ibid., s. 31.

Ideologiskt motiverades furstens ställning av dåtidens absolutistiska teorier.¹⁶ Samma tankar kunde motivera furstemaktens absoluta ställning även på straffrättens område.

Efter hand gick utvecklingen mot en starkare centralmakt som kunde regera utan att hela tiden behöva hävda sig. I detta stabilare klimat fanns inte längre samma behov av en brutal straffrätt. Anners konstaterar dock att största delen av befolkningen fortfarande levde i fattigdom och att statsfinanserna ännu inte var tillräckligt bra för att någon tanke på kriminalvård skulle kunna få betydelse.¹⁷

---

¹⁶ Exempel utgör rättsvetenskapsmännen Jean Bodin och Samuel Pufendorf, som båda framhöll den suveräna maktens odelbarhet. Se Häthén, s. 63-66.

¹⁷ Anners, s. 38.

3 Beccarias gärning

Cesare Beccaria, född i Milano år 1738, var äldsta sonen i en relativt välbeställd Italiensk adelsfamilj. Efter att ha tagit juristexamen vid Universitetet i Pavia år 1758 introducerades han för tidens upplysningstankar av sin vän Pietro Verri. Under åren 1762 till 1766 Bedrev Beccaria tillsammans med Verri och ett antal andra unga adelsmän en filosofisk diskussionsklubb efter franskt mönster. Gruppen kallade sig *L'Accademia deli pugn* och ägnade sig främst åt att få Lombardiets Österrikiska makthavare att anta ett av upplysningstankarna påverkat reformprogram.

Under perioden intresserade Beccaria sig för straffrätt och började skriva ett arbete i ämnet. 1764 publicerade Beccaria anonymt, endast 26 år gammal, verket *Dei delitti e delle pene*, på svenska *Om brott och straff*. Arbetet gjorde Beccaria berömd i sin samtid och har sedermera blivit en klassiker inom kriminologisk och straffrättsvetenskaplig forskning.

Beccaria anslöt sig till upplysningens idéer om rationalism och förnuft och kritiserade dåtidens brutala straffsystem. Beccarias syfte med arbetet, såsom det förklaras av Richard Bellamy i introduktionen av hans engelska utgåva, var att ge en helt sekulär beskrivning av lagens ursprung och funktion.¹⁸ I Beccarias egen introduktion till arbetet kan man, där han beklagar sig över att upplysningens tankar ännu inte hade nått straffrättens område, utläsa hur han såg på sin egen uppgift:

Allt detta är en frukt av upplysningen i vår tid. Ytterst få människor har emellertid undersökt och bekämpat straffens grymhet eller inkonsekvensen i bestraffningsreglerna, som utgör en lika betydelsefull som försummad del av lagstiftningen i nästan hela Europa.¹⁹

3.1 Teoretisk bakgrund

Innan Beccarias rent materiella kritik av straffrätten behandlas, kan det vara av vikt för förståelsen att först gå igenom den teoretiska bakgrunden till hans förslag. I Beccarias inledning till arbetet förklarade han vad lagstiftarna enligt honom borde ta hänsyn till vid författandet av lagar. Han menade här att lagarna grundades i några få människors önskan eller i ett tillfälligt behov, när det som i stället borde styra är den mänskliga naturen och mänsklighetens strävanden. Utifrån dessa kriterier formulerade Beccaria en princip som

---

¹⁸ Cesare Beccaria: *On Crimes and Punishments and Other Writings*. Redigerad av Richard Bellamy. 1995, s. xvi.

¹⁹ Cesare Beccaria: *Dei delitti e delle pene – Om brott och straff*. Översättning av Paul Enoksson. Stockholm 1977, s. 29.

enligt honom ska vara den ensamt styrande när en lag utvärderas: *"the greatest happiness shared among the greater number"*²⁰ Denna tidiga utilitaristiskt klingande princip rimmar bra med Beccarias syn på människans handlande som styrt av en vilja att undvika smärta och söka lycka, en syn som kan sägas vara utgångspunkten för Jeremy Benthams senare utilitaristiska teorier.²¹

Beccarias syn på förhållandet mellan individen och var påverkad av tidens kontraktsteorier. Han anslöt till Thomas Hobbes syn på naturtillståndet som ett tillstånd präglad av ständiga krig och en, på grund av svårigheterna i att upprätthålla den, allt mer meningslös frihet.²² Han menade att människan hade offrat en del av sin frihet för att kunna leva i lugn och trygghet, och däri, i vad man kan kalla samhällsfördraget, ligger statsmaktens legitimitet: Han såg statsmakten som laglig förvaltare av den frihet som varje individ hade offrat för sitt eget bästa, och rätten att straffa kom av nödvändigheten i att sätta upp hinder för enskilda som våldförde sig på det allmänna bästa.²³ Dessa hinder hittade Beccaria i straffet. Han menade att det krävs kännbara motiv, i form av straff, till att följa lagen eftersom inga argument eller upphöjda sanningar biter.²⁴

Beccaria satte dock upp en bortre gräns för denna statsmaktens rätt att straffa. Han utgick från att ingen människa frivilligt givit upp sin frihet utan att detta snarare skett som ett nödvändigt ont för att samhället skulle fungera, och att varje individ ville lämna bort bara så mycket av sin frihet som krävdes. Rätten att bestraffa finns bara i summan av den frihet som varje individ avstått och därför, menade Beccaria, måste en gräns sättas.²⁵ Hans syn på straffets bortre gräns var en vidarebyggnad på en av Montesquieu formulerad princip: *"varje auktoritär handling av människa mot människa som inte är absolut nödvändig är tyrannisk."*²⁶

---

²⁰ Beccaria (1995), s. 7. Jag har här använt mig av den senare engelska översättningen av citatet eftersom det i tidigare översättningar, inklusive den svenska, översatts felaktigt. Se Bellamy i Beccaria (1995), s. xviii.

²¹ Beccaria (1977), s. 49 samt Beccaria (1995), s. 157. *"Nature has placed mankind under the governance of two sovereign masters, pain and pleasure. It is for them alone to point out what we ought to do, as well as to determine what we shall do."* – Så inleds Jeremy Benthams arbete *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Se Jeremy Bentham: *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. 1907. Library of Economics and Liberty. 24 maj 2015.

<http://www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML1.html#Chapter I, Of the Principle of Utility>

²² Beccaria (1977), s. 29. Hobbes såg naturtillståndet som ett tillsånd av *"continual fear and danger of violent death"*. Se Thomas Hobbes: *Leviathan*. 1651. Tryckt av Everyman's Library. London 1973, s. 65.

²³ *Ibid.*, s. 31.

²⁴ *Ibid.*, s. 31.

²⁵ *Ibid.*, s. 33.

²⁶ *Ibid.*, s. 31. *"Every penalty that does not derive from necessity is tyrannical"*, löd Montesquieus sats. Se Charles de Secondat Montesquieu: *The Spirit of the Laws*. 1748. Redigerad av Anne Cohler, Basia Miller och Harold Stone. Cambridge 1989, s. 316.

Beccaria var en tidig företrädare för vad i idag kallar legalitetsprincipen. Som en konsekvens av att samhällsfördragets ensamma legitimitet är det endast lagstiftare som representerar hela samhället som har befogenhet att stifta lagar, och endast dessa lagar ska bestämma vilket straff som ska följa ett brott. Av detta följer att en domare, enligt Beccaria, aldrig kan utdöma ett hårdare straff än föreskrivet, eftersom det i lagen föreskrivna utgör det rättvisa straffet, och allt utöver detta utgör ännu ett straff. Inte ens med hänvisning till det allmänna bästa kan domaren höja den i lagen fastställda straffsatsen.²⁷

Straffets syfte är enligt Beccaria inte att plåga brottslingen eller att göra brottet ogjort. Straffets syfte ska i stället vara att hindra brottslingen från att begå nya brott och att avskräcka allmänheten från brottslighet.²⁸ Beccaria såg alltså att vad vi idag kallar individualprevention och allmänprevention, inte brottslingens lidande i sig, är det som legitimerar straffet. Beccaria eftersökte även en proportionalitet mellan straffet och det begångna brottet, där han menar att det hinder straff utgör, bör vara större ju mer skada en brottslig gärning kan medföra samhället.²⁹ På denna linje förespråkade Beccaria att det enda som krävs för att ett straff ska ha avsedd effekt, d.v.s. brottsprevention, är att det medför nackdelar som är större än fördelarna med brottet. Här återkommer Beccarias syn att allt som går utöver vad som är nödvändigt för detta syfte utgör tyranni. Han menade vidare att hårda straff inte nödvändigtvis är bättre ur brottspreventiv synvinkel. Han förde här ett argument liknande det Anners för om att det mänskliga sinnet vänjer sig vid hårda straff, och att de därför efter tid tappar i effekt. ”Stegel och hjul” avskräcker efter tid inte mer än det vanliga fängelsestraffet tidigare gjort, menade han.³⁰ Han menade vidare att det inte är straffens hårdhet som är det avskräckande, utan straffens obönhörlighet. Vetskapen om ett straff alltid följer ett brott är den verkligt avskräckande tanken.³¹

Dessa tankar speglas även i Beccarias syn på straffmätningen, där han förespråkade att straff och straffverkställighet ska stå i proportion till brottet och bestämmas efter vad som lämnar störst avskräckande intryck hos allmänheten samt medför minst lidande för brottslingen.³² Om synen på straffets funktion kan delas upp i en retributiv gren, där straffet i sig är en moralisk följd av det begångna brottet, och en utilitaristisk gren, där straffet ska fylla

---

²⁷ Beccaria (1977), s. 35.

²⁸ Ibid., s. 67.

²⁹ Ibid., s. 45.

³⁰ Ibid., s. 119. ”Stegel och hjul” åsyftar avrättningsmetoden rådbråkning, där brottslingen dödades genom att lemmarna krossades med hjälp av ett hjul.

³¹ Ibid., s. 117-119.

³² Ibid., s. 67.

en viss samhällelig funktion, kan Beccarias preventionstankar sägas representera den senare synen.

3.2 Kritik av tortyren

I kritiken mot sin samtids straffsystem fokuserade Beccaria särskilt på användandet av dödsstraff och tortyr som förhörsmetod. Tortyr, menade Beccaria, är som förhörsmetod undermålig skuld ska fastställas, eftersom den säger mer om brottslingens motståndskraft mot tortyren än vad som faktiskt hänt: *"Tortyren är ett ofelbart sätt att frikänna starka brottslingar och döma oskyldiga men svaga personer"*.³³ Han motsätter sig tortyrens effektivitet när sanningen ska nås och jämför med äldre tiders gudsdomar, där brottslingar brändes eller kokades och förklarades oskyldiga om de överlevde. Skillnaden mellan dessa äldre tiders metoder och tortyren är att det vid gudsdomar är kroppens motståndskraft som sätts på prov, medan det vid tortyr är viljan som prövas. Denna skillnad är dock enligt Beccaria endast skenbar. Om den misstänkte brottslingen med smärtans hjälp pressas till bristningsgränsen är ett erkännande en lika oundviklig följd som en kroppslig reaktion när brottslingen bränns eller kokas. Erkännandet kommer alltså förr eller senare, skyldig eller ej.³⁴

I Beccarias kritik av tortyren som processmedel kan tidiga spår av senare tiders straffrättsliga grundprinciper hittas. Beccaria menade att tortyr bryter mot vad som skulle kunna kallas en oskuldspresumtion, i det att tortyr måste ses som ett straff och att det drabbar oskyldiga eftersom det används redan innan skuld fastställts av domaren.³⁵ I Beccarias syn på rätten att återkommer han till den redan behandlade legalitetsprincipen: Han ansåg att om en brottsling anses skyldig legitimeras inget annat straff än det i lagen föreskrivna, och om skuld inte kan fastställas bör brottslingen inte straffas alls. Tortyren fyller således ingen funktion i något av fallen.³⁶

Vad gäller tortyrens användning som straffmedel, genom de kvalificerade dödsstraffen, gick Beccaria till angrepp mot religiösa och andliga föreställningar om att tortyren skulle ha en renande effekt mot den vanära brottslingen genom det begångna brottet utsatt sig själv för. Tanken var att brottslingen skulle genom smärtan renas från sin skam. Beccaria frågade sig

---

³³ Ibid., s. 81.

³⁴ Ibid., s. 85.

³⁵ Ibid., s. 79.

³⁶ Ibid., s. 81.

dock varför ännu en vanära – den som tortyren innebär för brottslingen – skulle kunna rensa bort den första vanäran som brottslingen utsatt sig själv för.³⁷

Förutom den rent praktiska argumentationen om tortyrens ineffektivitet ligger i bakgrunden Beccarias humanistiska grundtanke att tortyr i sig är en grymhet som måste stoppas. Han intog ännu en gång ett utilitaristiskt förhållningssätt genom att han uppfattade lidande utan något mål som ett ont i sig, oavsett om det skulle drabba en eventuell brottsling. Han avvisar således tanken på att tortyren skulle kunna ha ett rent retributivt syfte.

Vid användandet av tortyr som en förhörsmetod för att få tag på eventuella medbrottslingar använde han sig av ett argument som hänvisar till rättsviseskäl. Han frågade sig om det verkligen är rätt att plåga någon för ett brott som begåtts av en annan människa.³⁸

Beccaria ifrågasatte tortyren även på den grunden att en oskyldig som utsätts för tortyr enligt honom hamnar i ett sämre läge än en brottsling som torteras. Han menade att den oskyldige har allt att förlora eftersom han om han vid ett erkännande döms och vid ett oskyldigförklarande ändå, i form av tortyren, får ett oförtjänt straff. Brottslingen, å andra sidan, har bara att vinna eftersom han antingen erkänner och får sitt rättmätiga straff eller så förklaras han oskyldig och undslipper detta straff.³⁹ Antingen spelade Beccaria bara här på allmänhetens känsla för rätt och fel eller så visade han ändå upp någon sorts retributiv tanke: Den oskyldige som torteras får ett oförtjänt straff vilket, vid en motsatstolkning, även innebär att en skyldig brottsling kan vara förtjänt av bestraffning.

3.3 Kritik av dödsstraffet

Beccarias hårda kritik av dödsstraffet var det som skulle få störst betydelse för straffrätten och var huvudorsaken till bokens berömmelse i samtidens Europa. Den första delen av argumentationen bygger främst på hans syn på lagarnas legitimitet som härstammande från samhällsfördraget. Eftersom lagarnas legitimitet finns i summan av de minsta delar frihet varje individ uppoffrat för allmänhetens bästa och eftersom rätten att döda en annan människa säkerligen inte kan hittas i denna minsta del frihet, kan dödsstraffet inte var något rättvist. *”Har det någonsin funnits en människa som lämnat andra befogenhet att döda henne?”*, frågade han sig.⁴⁰ Beccaria såg livet som det *”högsta goda”* och ansåg att ingen

---

³⁷ Ibid., s. 81-83.

³⁸ Ibid., s. 91.

³⁹ Ibid., s. 89.

⁴⁰ Ibid., s. 123.

människa har rätten att ta sitt eget liv, av vilket även följer att ingen kan överlåta denna rätt till någon annan.⁴¹

I enlighet med Beccarias uppfattning att bestraffning ska fylla en individualpreventiv och allmänpreventiv funktion menade han att det endast finns två skäl som skulle kunna motivera dödsstraffet: Dödsstraffet skulle kunna motiveras, för det första, av om en brottsling trots fängelsestraff hade utgjort fortsatt fara för nationens säkerhets eller kunnat framkalla förändringar i statens styre.⁴² I en stat där ett stabilt styre uppnåtts och där lagarna regerar såg dock Beccaria inte att en individ skulle kunna utgöra ett sådant hot, varför dödsstraffet i ett sådant samhälle inte kan motiveras på den grunden.⁴³

För det andra skulle dödsstraffet kunna motiveras om det varit det enda som faktiskt avskräckt människor från att begå brott.⁴⁴ Genom hänvisningar till dödsstraffets ineffektivitet som brottspreventivt medel vederlade sedan Beccaria denna tanke. I sin argumentation återkom han gång på gång till frihetsstraffets – d.v.s. fängelsestraffet och straffarbetet – gentemot dödsstraffet överlägsenhet i effektivitetshänseende.

Sitt första argument hittade Beccaria i det mänskliga sinnet och hur detta påverkas av intryck, där han menade att det som lämnar störst intryck hos en människa är sådant som är varaktigt och upprepat snarare än sådant som bara är kraftigt. Ett dödsstraff är en snabbt övergående tillställning och däri ligger dess begränsning som avskräckande medel. Frihetsstraffet, däremot, utgör med sin varaktighet ett långt mer avskräckande exempel. Enligt Beccaria är tanken på att utsättas för den långvariga plåga som är fängelsestraffet eller straffarbetet så mycket mer skrämmande än tanken på döden, som ändå alltid finns långt bak människans medvetande.⁴⁵

Beccaria menade också att dödsstraffets råhet kan ha en i brottspreventivt hänseende kontraproduktiv verkan. Hos dem som bevittnar en avrättning framkallar straffets brutalitet framför allt medlidande och förakt, känslor som också överskuggar den *”hälsosamma skräck”* som straffet enligt Beccaria ska ingjuta i åskådarna. Vid ett frihetsstraff är det i stället denna rädsla för att själv straffas som tar över.⁴⁶ Dödsstraffet utgör dessutom ett fördärvligt exempel på grymhet från statens sida, och har enligt Beccaria en brutaliserande effekt på samhället i stort.⁴⁷

---

⁴¹ Ibid., s. 123.

⁴² Ibid., s. 123.

⁴³ Ibid., s. 125.

⁴⁴ Ibid., s. 125.

⁴⁵ Ibid., s. 125-127.

⁴⁶ Ibid., s. 127.

⁴⁷ Ibid., s. 131.

En brottsling kan, naturligt nog, inte dödas mer än en gång och kan således bara användas som avskräckande exempel vid en avrättning. När brottslingen berövas sin frihet har straffet i stället en kontinuerligt avskräckande effekt, och straffets verkningar gör sig påminda för omgivningen varje gång brottslingen beskådas. Eftersom det är viktigt att samhället ofta får se brottets påföljder, menade Beccaria ännu en gång att frihetsstraffet är ur effektivitetssynpunkt överlägset fängelsestraffet.⁴⁸

Avslutningsvis kan sägas att *Dei delitti e delle penne* redan från dess publicering utövade ett stort inflytande på Europas upplysningsfilosofer och arbetet kan enligt Anners tillskrivas mycket av den humanisering som straffrätten genomgick i stora delar av Europa under 1700-talets senare del.⁴⁹

---

⁴⁸ Ibid., s. 129.

⁴⁹ Anners, s. 72-88.

4 Gustav III:s reformförslag

4.1 Bakgrund

Den svenska straffrätten följde i stora drag den ovan beskrivna utveckling som präglade högmedeltiden. Genom 1608 års appendix till Kristoffers landslag av 1442 stärktes den mosaiska straffrättens ställning i Sverige, vilket för svensk straffrätt innebar en påtaglig brutalisering. Flertalet brott, varav vilka flera närmast kan betraktas som kyrkliga sedlighetsbrott, skulle nu bestraffas med döden. Utöver mord blev nu även homosexuella handlingar, tidelag och äktenskapsbrott belagda med dödsstraff.⁵⁰ På grund av att hovrätterna i många fall gavs en möjlighet att omvandla dödsstraffet till ett mildare straff fick den mosaiska rättens inträde en inte fullt så straffskärpande effekt som själva lagstiftningen antyder.⁵¹

Denna ordning kvarstod i det stora fram till 1700-talet och fortfarande i 1734 års lags missgärningsbalk och straffbalk var den mosaiska rättens inflytande framträdande.⁵² Dödsstraff stadgades för 68 olika brott, bland annat dråp, våldtäkt, tidelag, tvefalt hor och blodskam. Om dödsstraffets ställning i 1734 års lag framstår som relativt klar, är det desto svårare att förklara tortyrens ställning. Detta beror främst på definitionssvårigheter kring begreppet tortyr. Mycket av vad som idag betraktas som tortyr föll förmodligen utanför 1700-talets definition av begreppet. Klart är att 1734 års rättegångsbalk uttryckligen förbjöd tortyr, men att det kvarstod en möjlighet att döma brottslingen till ”svårare fängelse”, om detta krävdes för att få fram sanningen.⁵³ ”Straffet ”svårare fängelse” kunde innebära att handklovar skruvades åt extra hårt eller att brottslingen hängdes upp för att ett erkännande skulle nås.⁵⁴ Göran Inger har i ett arbete om erkännandet i svensk rättshistoria konstaterat att *”gränsen mellan svårare fängelse och tortyr var flytande”*.⁵⁵

Trolldom och spådom var straffbelagda gärningar i 1734 års Missgärningsbalk.⁵⁶ För brottet trolldom stadgades dödsstraff. Miste brottsoffret livet skulle manliga förövare dömas till det skärpta dödsstraffet stegling, kvinnliga förövare halshuggas och brännas på bål.⁵⁷

---

⁵⁰ Häthén, s. 104-105.

⁵¹ Häthén, s. 107-108.

⁵² Häthén, s. 162.

⁵³ Rättegångsbalken i 1743 års lag, 17 kap. 37 §.

⁵⁴ Göran Inger: Erkännandet i svensk processrättshistoria II 1614-1948. Stockholm 1994, s. 104.

⁵⁵ Inger, s. 103.

⁵⁶ Missgärningsbalken i 1734 års lag, 2 kap. 1-2 §§.

⁵⁷ Stegling innebar att brottslingen efter avrättningen styckades varpå de olika kroppsdelarna spikades upp på stora hjul. Till skillnad från vid rådbräkning var förövaren här således inte vid liv när det skärpta straffet verkställdes.

En brottsform som ägnades stor uppmärksamhet i den rättspolitiska debatten var barnamordet. Under 1600-talet hade det särskilda fall av mord, där en moder strax efter födseln mördat sitt utomäktenskapliga barn, intagit en särställning och skiljts från andra former av mord.⁵⁸ 1734 års missgärningsbalk stadgade dödsstraff som påföljd för barnamord.⁵⁹ Vid brottsmisstanke rådde omvänd bevisbörda. Om inte kvinnan eller någon annan kunde få fram barnets kropp så att kvinnans oskuld kunde fastställas, skulle kvinnan dömas till döden.⁶⁰

Straff av ärans förlust, eller vanfrejd, utdömdes för ett antal brott i 1734 års lag.⁶¹ En vanfrejdad person blev ärelös och ansågs ha förlorat sitt anseende.

4.2 Straffreformerna och Beccarias influenser

Gustav III, som genom en statskupp kom till makten 1772, såg sig själv som en upplyst despot, påverkad av tidens humanism. Den första svenska översättningen av *Dei delitti e delle pene* utkom redan 1770, och med tanke på verkets snabba spridning och monarkens intresse för upplysningens idéströmningar kan det antas att han tillgodogjorde sig Beccarias idéer relativt snabbt.

4.2.1 Tortyrreformen

Redan samma år som Gustav III kom till makten fick han igenom en reform som innebar tortyrens definitiva avskaffande i Sverige. Det är egentligen missvisande att här tala om tortyrens avskaffande eftersom tortyr, som nämnts ovan, var förbjuden redan i 1734 års missgärningsbalk. Reformen innebar i praktiken bara att samtliga tortyrredskap och tortyrkammare i landet skulle förstöras så att de aldrig skulle kunna användas igen. Det är svårt att bilda sig en uppfattning om motiven bakom reformen på grund av knapphändigheten i kungens argumentation. I det brev daterat 27 augusti 1772 genom vilket Gustav III krävde att rikets tortyrredskap skulle förstöras, fördömde kungen tortyrredskapen såsom stridande mot ”rättsskaffens frihet samt sielfwa menskligheten och all billighet”.⁶² Han ansåg att tortyrinstrumenten skulle förstöras på grund av att de stred mot lagen och för att de hade

---

⁵⁸ Eva Bergenlöv: Skuld och oskuld. Barnamord och barnkvävning i rättslig diskurs och praxis omkring 1680-1800. Malmö 2004, s. 246.

⁵⁹ Missgärningsbalken i 1734 års lag, 16 kap. 1 §.

⁶⁰ Bergenlöv, s. 254.

⁶¹ Se t.ex. Missgärningsbalken i 1734 års lag, 8 kap. 4 § och Missgärningsbalken, 23 kap. 1 §.

⁶² Häthén, s.158.

kunnat missbrukas och användas till tyranni mot fria medborgare.⁶³ Inget av Beccarias särpräglad rationalistiska argumentation återfinns i kungens brev. Det rör sig snarare om ett fördömande på enbart humanistiska grunder, varför influenserna blir svårare att spåra. Beccaria var långt ifrån ensam bland upplysningstidens filosofer i sin humanistiska kritik av tortyren. Även filosofer som Montesquieu och Voltaire hade tidigare kritiserat bruket av tortyr.⁶⁴ Vad gäller spridning och genomslagskraft var dock Beccarias argumentation oöverträffad på området, och det är svårt att tänka sig att Gustav III inte skulle ha tagit några intryck av Beccarias humanistiska fördömande av tortyren.

4.2.2 Barnamord

I en proposition daterad den 31 oktober 1778 föreslog Gustav III en rad förändringar av den svenska straffrätten. Det första, och mest ingående, förslaget rörde lagstiftningen kring barnamord. Kungen ville ersätta dödsstraffet för barnamord med livstids eller tidsbestämt straffarbete samt ett årligen återkommande skam- och spöstraff.⁶⁵ Kungens argumentation är i denna del av propositionen utförligare än den som återfinns i hans tortyrreform. Det första argumentet hittade kungen i vad han ansåg drev en barnamörderska. Falska föreställningar om heder och vanära var det som fick kvinnor att mörda sina oäkta barn. För dessa kvinnor var dödsstraffet inte en skrämmande tanke, kvinnorna såg snarare döden som ett sätt att återfå sin förlorade heder.⁶⁶ Ett mer passande straff för dessa kvinnor hittade Gustav III i stället i skamstraffen; kvinnorna skulle straffas med just det som drivit dem till att begå brottet.⁶⁷ Kungen verkar här i sin syn på vanäran och bestraffningen ha påtagligt tagit intryck av Beccarias ord. ”*Man bör inte använda kroppsliga och smärtsamma straff för brott som är grundade på högmod och hämtar berömmelse och näring ur själva smärtan*”, skrev Beccaria i sitt avsnitt om vanära.⁶⁸

Kung Gustav fortsatte sedan med en argumentation kring dödsstraffets inverkan på dem som bevittnar avrättningen:

---

⁶³Ibid., s. 34.

⁶⁴Se Montesquieu, s. 92 samt Voltaire: *Treatise on Tolerance*. Redigerad av Simon Harvey. Cambridge 2000, s. 8.

⁶⁵Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll från och med år 1719. Trettioandra delen, 1778-1779. Landahl, Sten (red.). Stockholm 1982, s. 455.

⁶⁶Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll från och med år 1719. Trettioandra delen, s. 453.

⁶⁷Ibid., s. 454.

⁶⁸Beccaria (1977), s. 107.

*”Den beredelse hon undergår, den besynnerliga art af medömkan och blödighet, hos åskådarens uppväcket, åstadkommer inte någon afsky för brottet, tanken hålles endast vid dödssättet; och den önska höres icke sällan af en gråtande menighet, huru lyckeligt det vore at så väl beredd kunna dö.”*⁶⁹

Här framträder Beccarias influenser tydligt. Kungens tanke på att en avrättningsscen för åskådarnas fokus bort från det begångna brottet och mot den dömdas lidande verkar vara starkt påverkad av Beccarias effektivitetsargument om att en avrättning framkallar ett medlidande som överskuggar den *”hälsosamma skräck”* som straffet ska ingjuta i åskådarna.

Kungen fortsatte med att konstatera att det inte är en lagöverträdelse i sig som gör att en brottslig gärning ska straffas. Straffets syfte skulle i stället vara att brottsprevention genom avskräckning, en tanke vi känner igen som en av de mest centrala i Beccarias arbete.⁷⁰

4.2.3 Dödsstraffet

Övriga brott belagda med dödsstraff delade Gustav III in i olika kategorier. För det första fanns det sådana brott vilka, med hänsyn till den allmänna säkerheten, skulle följas av dödsstraff.⁷¹ Kungens ord är här ett tydligt eko av Beccarias syn att dödsstraffet bara kan legitimeras om nationens säkerhet är hotad.

Av de övriga brotten hittade kungen olika grunder på vilka dödsstraffet skulle avskaffas. Han delade in brotten i sådana som han ansåg på grund dess karaktär inte förtjänade att straffas med döden, sådana där uppsåt fattades, sådana som grundades i oförstånd snarare än ondska och sådana som på grund av sin grovhet borde straffas med ett straff hårdare än döden.⁷² Här är det främst den sista kategorin brott som är av intresse. Kungen ville att brotten mordbrand, rån och röveri skulle straffas med livstids fängelse i stället för döden, på den grunden att fängelse utgjorde ett hårdare straff än döden.⁷³ Beccarias liknande resonemang skiljer sig på den punkten att han såg fängelse som ett hårdare straff ur en åskådares perspektiv, medan Gustav III såg det ur brottslingens perspektiv. Det verkar således vara rent retributiva tankegångar som låg bakom kungens förslag. Fängelsestraffet skulle här användas för att det var ett mera kännbart straff, inte för att det hade större preventiv verkan.

---

⁶⁹ Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll från och med år 1719. Trettioandra delen, s. 454.

⁷⁰ Ibid., s. 454.

⁷¹ Ibid., s. 454.

⁷² Ibid., s. 454.

⁷³ Ibid., s. 454-455.

Gustav III:s proposition mynnade ut i ett konkret förslag innebärande att dödsstraffet skulle avskaffas för trolldomsbrotten, mordbrand, rån och röveri samt ett antal andra brott.

4.2.4 Preskription

Gustav III föreslog vidare att en preskriptionstid för åtal skulle införas i lagen. Kungen motiverade förslaget med det större lidande ett nytt åtal innebär för någon som en gång blivit friad och avslutat den brottsliga banan, eftersom det blir svårare att försvara sig ju mer tid som passerat sedan det tänkta brottet begicks.⁷⁴ Här framstår det alltså som att det inte ha rört sig om ett förslag på någon generell preskriptionstid, utan ett förbud mot nytt åtal i en redan avgjord fråga. Kungen fortsatte med att konstatera att mildhet i lagen är av stor vikt och att alla medborgare har vissa rättigheter, och att dessa rättigheter blir desto större om man en gång undkommit lagen. På dessa grunder föreslog kungen sedan, något inkonsekvent med tanke på hans argumentation, att en generell preskriptionstid skulle införas.⁷⁵

Beccarias trettionde kapitel i *Dei delitti e delle pene* tar specifikt upp preskriptionsfrågan. Beccaria förespråkade preskription av de lindrigare brotten, för att den misstänkte skulle slippa leva i ovetskap. Beccaria menade att brott av den lindrigare sorten borde preskriberas, eftersom det exempel på strafffrihet som en preskription innebär för samhället efter tid förlorar sin betydelse. De grövsta brotten, däremot, borde inte preskriberas eftersom allmänheten inte glömmet dem lika lätt.⁷⁶

Det är svårt att spåra något av Beccarias rationalistiska argumentation rörande preskriptionen i Gustav III:s förslag. Influenserna kan i stället hittas i kungens betonande av vikten av mildhet i lagen, en tanke han säkerligen fått från Beccaria som ju ansåg att det är straffens obönhörlighet snarare än deras stränghet som avskräcker.

4.2.5 Vanfnejd

I den del av propositionen som behandlar straff av ärans förlust, ville kungen för vissa brott avskaffa straffet vanfnejd. Kungen menade att straffet ledde till att brottslingar skildes från övriga samhället och drevs ut i brottslighet för att kunna försörja sig. Straffet var dåligt på den grunden att det ledde till fler brott, inte färre.⁷⁷ Här framträder återigen den brottspreventiva tanke, som kungen kan antas ha fått från Beccaria. Kungen ville dock att

---

⁷⁴ Ibid., s. 456.

⁷⁵ Ibid., s. 456.

⁷⁶ Beccaria (1977), s. 143.

⁷⁷ Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll från och med år 1719. Trettioandra delen, s. 457.

straffet av ärans förlust skulle behållas gällande de brott som i sig innebar en kränkning av äran.⁷⁸ Straffet skulle således behållas för exv. sexualbrott. Här stämmer kungens uppfattning bra överens med Beccarias syn att straffet av ärans förlust bara ska användas för brott som kränker hedern.⁷⁹

4.2.6 Riksdagens beslut

Förslaget att avskaffa dödsstraffet för barnamord gick inte igenom i riksdagen, och frågan löstes i stället genom en kompromiss mellan kung och riksdag. Dödsstraffet för barnamord behölls, men presumptionsregeln mot kvinnan togs bort. Kungen fick även igenom det så kallade Barnamordsplakatet, som gjorde det möjligt för ogifta kvinnor att föda utan att behöva uppge sitt namn.⁸⁰

Vad gäller de andra förslagen så behölls dödsstraffet för rån, röveri och mordbrand, medan straffet avskaffades för trolldomsbrottet. Straffet av ärans förlust avskaffades för ett stort antal brott.⁸¹ I preskriptionsfrågan fick kungen medhåll, och med undantag för de grävsta brotten infördes en preskriptionstid.⁸²

---

⁷⁸ Ibid., s. 457.

⁷⁹ Beccaria (1977), s. 105.

⁸⁰ Häthén, s. 172.

⁸¹ Anners, s. 290.

⁸² Anners, s. 271.

5 Slutsats

Det är svårt att dra några helt säkra slutsatser om vad som drev Gustav III i hans försök att reformera den svenska straffrätten. Problemet är att det så klart inte går att veta vad som verkligen upptog kungens tankar. Var det hans humanistiska grundsyn som drev honom? Var reformerna bara ett sätt att plocka politiska poäng? Var det Beccarias reationalistiska argumentation som påverkat honom? Vilka de verkliga motiven var bakom straffreformerna än var, går det att dra vissa slutsatser om utformningen av reformförslagen. Även om kungen i sina förslag aldrig refererade till Beccaria, är hans argumentation stundtals så lik den Beccaria fört i *Dei delitti e delle pene* att viss påverkan nog kan slås fast.

Beccarias influenser framstår som tydligast i kungens förslag om avskaffandet av dödsstraff för barnamord. Delen i kungens proposition om dödsstraffets påverkan på åskadare är nästan identisk med Beccarias för tiden unika effektivitetsargument. Åtminstone här finns en tydlig, direkt påverkan.

Även i Gustav III:s syn på vanära kan Beccarias influenser spåras. Beccarias tanke att vanärande straff bara ska användas när brottet i sig är av kränkande karaktär i kungens proposition. Även kungens försök att få in mer tankar på brottsprevention i svensk straffrätt och att införa en preskriptionstid för brott kan förmodligen tillskrivas Beccaria.

Vad gäller kungens förslag grundade i hans humanism, utan hänvisningar till effektivitetsargument, är det svårare att fastslå var influenserna kommer ifrån. Det mest särskiljande draget i Beccarias arbete var hans helt och hållet rationalistiska kritik av straffrätten. Hans humanistiska tankegångar var mer en del i den större upplysningsrörelsen, och är därmed svårare att särskilja. Delar av kungens rent humanistiska argumentation kan förmodligen tillskrivas upplysningstidens humanistiska rörelse i stort snarare än specifikt Beccarias arbete.

Avslutningsvis kan sägas att även om Gustav III:s reformförslag inte fick det genomslag han kanske hade hoppats på, bidrog de ändå till en klar humanisering av den svenska straffrätten. Via kungens genomdrivna straffreformer kan alltså Beccarias ord sägas ha påverkat den svenska straffrätten under upplysningstiden.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor

Cesare Beccaria: *Dei delitti e delle pene – Om brott och straff*. Översättning av Paul Enoksson. Stockholm 1977.

Cesare Beccaria: *On Crimes and Punishments and Other Writings*. Redigerad av Richard Bellamy. Cambridge 1995.

Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll från och med år 1719. Trettioandra delen, 1778-1779. Redigerad av Sten Landahl. Stockholm 1982.

Litteratur

Erik Anners: *Humanitet och rationalism. Studier i upplysningstidens strafflagsreformer – särskilt med hänsyn till Gustav III:s reformlagstiftning*. Lund 1965.

Eva Bergenlöv: *Skuld och oskuld. Barnamord och barnkvävning i rättslig diskurs och praxis omkring 1680-1800*. Malmö 2004.

Thomas Hobbes: *Leviathan*. 1651. Tryckt av Everyman's Library. London 1973.

Christian Häthén: *Stat och straff. Rättshistoriska perspektiv*. Lund 2004. Andra upplagan.

Göran Inger: *Erkännandet i svensk processrättshistoria II 1614-1948*. Stockholm 1994.

Charles de Secondat Montesquieu: *The Spirit of the Laws*. 1748. Redigerad Anne Cohler, Basia Miller och Harold Stone. Cambridge 1989.

Voltaire: *Treatise on Tolerance*. Redigerad av Simon Harvey. Cambridge 2000.

Elektroniska källor

Jeremy Bentham: *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. 1907. Library of Economics and Liberty. <http://www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML1.html> - Chapter I, Of the Principle of Utility. 24 maj 2015.

Sveriges rikets lag gillad och antagen på riksdagen år 1734. <http://www6.ub.lu.se/pdf/2410974.pdf>. 24 maj 2015.